Jyri Lavikainen, VTM, tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

Ydinasepelote strategisessa toimintaympäristössä

Lausunto ulkoasiainvaliokunnalle 13.2.2025

Venäjän ydinasedoktriinin kehitys

Ukrainan sota on historian ensimmäinen hyökkäyssota, jossa ydinasekiristystä hyväksikäyttäen hyökkääjä on yrittänyt tuhota toisen YK:n jäsenvaltion suvereenina valtiona. Venäjän ydinasekiristys on perustunut sen kansalliseen pelotekäsitteeseen, jonka mukaan pelotetoimien tarkoituksena ei ole pelkästään Venäjään kohdistuvan hyökkäyksen estäminen vaan vastustajien toiminnan rajoittaminen.

Venäjä julkisti marraskuussa 2024 ydinasedoktriininsa päivitetyn version.[1] Ydinasedoktriinista on myös turvaluokiteltu versio, ja doktriinin julkistaminen palvelee aina Venäjän poliittisia päämääriä. Doktriinin päivityksen taustalla on ainakin kaksi syytä, joista tärkein on Venäjän tyytymättömyys ydinasekiristyksensä tehoon Ukrainan sodasta. Vaikka Venäjä onnistunut estämään länsimaiden sotilaallisen puuttumisen sotaan, on Ukraina saanut sodan aikana kasvavaa ja tehokkaampaa aseapua huolimatta Venäjän uhkauksista. Lisäksi Ukraina on laajentanut sotilaallisia toimiaan myös Venäjän valtioalueelle ja iskenyt sinne länsimaiden toimittamilla kaukovaikutteisilla aseilla. Doktriininsa muutoksilla Venäjä pyrkii vahvistamaan pelotteensa uskottavuutta näitä toimia vastaan, ja ennaltaehkäisemään entistä voimakkaamman aseavun toimittamista ja muuta Ukrainan sotamenestystä parantavaa toimintaa.

Toinen keskeisen syy ydinasedoktriinin uudistamiselle on Ukrainan sodan vaikutukset Venäjän tavanomaisten asevoimien suorituskyvylle. Venäjän, kuten muiden ydinasevaltojen, ydinasedoktriinin kehittymiseen on perinteisesti vaikuttanut sen tavanomaisten asevoimien suorituskyky: Jos tavanomaisten asevoimien suorituskyky on heikentynyt, on ydinaseisiin nojattu enemmän. Ukrainan sodassa kuluneen tavanomaisen suorituskyvyn vuoksi ydinaseiden rooli Venäjän sotilaallisessa ajattelussa todennäköisesti vahvistuu.

Ydinaseiden niin sanottuun käyttökynnykseen ei doktriinien muutoksilla ole suoraa vaikutusta, vaikka doktriini raamittaakin Venäjän ydinaseisiin liittyvää ajattelua. Nykyistä korkeammaksi kirjattu mahdollinen käyttökynnys (2020: ”uhka olemassaololle” vs, 2024: ”kriittinen uhka”) ei estänyt Venäjän sisäistä keskustelua ydinaseiden mahdollisesta käytöstä syksyllä 2022, eikä doktriinin puuttuminen kokonaan estänyt Yhdysvaltoja käyttämästä ydinaseita Japania vastaan vuonna 1945. Venäjä käyttää ydinaseita, jos se arvioi kansallisten intressiensä sitä vaativan, ja tähän arvioon voivat toiset ydinasevallat pelotteen keinoin vaikuttaa, kuten Yhdysvallat teki 2022 syksyllä uhatessaan Venäjää katastrofaalisilla seurauksilla, jos Venäjä käyttäisi ydinaseita Ukrainassa.

Venäjän voimakas, monipuolinen ja modernisoitu ei-strategisten (”taktisten”) ydinaseiden arsenaali, Venäjän ydinasestrategian tutkimus ja avointen lähteiden tiedot Venäjän ydinaseiden mahdollisista maaleista viittaavat Venäjän strategiana olevan ydinaseiskujen toteuttaminen vihollisen asevoimia ja sodankäyntikykyä vastaan pääosin ei-strategisilla ydinasevoimilla, jos Venäjän tavanomaisten asevoimien kyky käydä sotaa on osoittautumassa riittämättömäksi. Pelotteena ydinasevastaiskua vastaan toimisivat Venäjän strategiset ydinasevoimat. Venäjä järjesti vuonna 2023 ensimmäistä kertaa ei-strategisten ydinasevoimiensa

[1] Основы государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания (2024), http://www.kremlin.ru/acts/bank/51312.

kolmiosaiset sotaharjoitukset. Signaalina harjoitukset kertovat Venäjän kiinnostuksesta ei-strategisiin ydinaseisiin pelotteen välineinä, ja sotilaallisesti ne kasvattivat Venäjän asevoimien osaamista ei-strategisten ydinaseiden käytöstä.

Natossa tyypillinen uhkakuva on Venäjän pyrkimys sinetöidä voittoisan hyökkäyssodan saavutukset ydinaseiskujen toteuttamisella tai sillä uhkaamisella. Eräänlainen versio tästä nähtiin helmikuussa 2022, kun Venäjä yritti Ukrainan nopeaa valtausta samalla, kun se määräsi ydinasevoimansa erityiseen taisteluvalmiuteen. Venäjän julkinen ydinasedoktriini ei määrittele ydinaseille tällaista tehtävää, mutta samoin Venäjän olisi doktriiniensa mukaan pitänyt kyetä voittamaan paikallinen sota Ukrainaa vastaan tavanomaisin asevoimin, eikä keskustellulle ydinaseiden käytöstä olisi doktriinien mukaan siten pitänyt olla perusteita. Venäjän monipuolinen ydinasearsenaali mahdollistaa muutkin kuin doktriineihin kirjatut strategiat. Natossa varaudutaan kaikkiin mahdollisiin uhkakuviin, ja pyritään ennaltaehkäisemään Venäjän käsityksiä siitä, että ydinaseet voisivat mahdollistaa voittoisan sodan Natoa vastaan.

Naton ydinasesuorituskykyjen kehittäminen

Naton ydinasepelote perustuu kokonaisuuteen, joka muodostuu Yhdysvaltojen strategisista suorituskyvyistä, Iso-Britannian ja Ranskan kansallisista suorituskyvyistä, ja Yhdysvaltojen Eurooppaan sijoittamista ja Naton Euroopan-joukkojen komentajan (Saceur) käytössä tarvittaessa olevista ydinaseista. Jokaisella on omat erityispiirteensä, joiden myötä niillä on oma merkityksensä pelotteen kokonaisuudelle.

Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on käynnistänyt kokonaisvaltaisen muutoksen Naton pelote- ja puolustusajattelussa, mikä heijastuu myös Saceurin ydinasesuorituskyvyn kehittämiseen. Yhdysvaltojen Eurooppaan sijoittama ydinasearsenaali on mitoitettu 1990-luvun turvallisuusympäristön mukaisesti, eikä vielä 2000-luvun alkupuolella Eurooppaan sijoitetulla ydinaseilla ei ollut selkeää sotilaallista roolia. Venäjän hyökkäyksen alkamisen jälkeen ja sen vuoksi Saceurin ydinaseiden sotilaallista merkitystä on alettu palauttaa. Vuonna 2022 Eurooppaan sijoitetut ydinpommit päätettiin modernisoida nopeutetusti. Vilnan 2023 huippukokouksessa Nato päätti päivittävänsä suunnittelutyötä sen joustavuutta ja mukautuvuutta lisätäkseen. Vuonna 2024 Washingtonin huippukokouksessa se päätti vahvistaa suunnittelukykyä.

Käytännössä päätökset merkitsevät ydinaseiden, niiden käyttöön liittyvän suunnittelutyön ja harjoitustoiminnan kehittämistä sotilasoperaatioiden kannalta relevanteimmiksi, ja siten vahvemmiksi pelotteen välineiksi. Muutos heijastaa uutta turvallisuusympäristöä, jossa uskottavan pelotteen merkitys Euroopassa korostuu, minkä myötä muutos on myös pitkäkestoinen. Yhdysvaltojen tavoitteena on saavuttaa liittolaisten laajin mahdollinen osallistuminen Naton ydinasetehtävän taakanjakoon.[2] Paluutta Naton kylmän sodan aikaisiin pysyviin ydinsotasuunnitelmiin ei kuitenkaan ole näköpiirissä, koska suunnitelmia laaditaan jo kansallisesti Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Ranskassa.

Saceurin ydinasesuorituskyvyn kehittämisen taustalla on myös laajempi trendi, jossa alueellisten ydinasesuorituskykyjen merkitys on vahvistumassa. Taustalla on ydinaseiden rajoitettuun käyttöön liittyvä uhkakuva Euroopassa tai Tyynen meren alueen alueellisessa sodassa, jota vastaan tuotetaan pelotetta myös vastaavilla ydinaseilla. Yhdysvallat päätti 2024 kehittää hyökkäyssukellusveneilleen ydinkärkisen risteilyohjuksen, pääasiassa pelotteen vahvistamiseksi

[2] U.S. Department of Defence (2022), Nuclear Posture Review, https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.pdf.

Kiinaa vastaan. Risteilyohjus vahvistaa pelotetta myös Euroopassa, mutta ei korvaa Saceurin suorituskykyä.

Ydinaseet ja pelote hallituksen puolustuselonteossa

Natoon liittymiseen myös Suomen puolustusratkaisu perustuu Naton pelotteeseen ja puolustukseen. Muutoksen merkitystä kuvastaa, että vuoden 2021 puolustusselonteon pidäkekäsitteestä on luovuttu. Pelote on luonteeltaan erilaista, sitä osoitetaan eri tavalla, ja se perustuu viimekädessä ydinaseisiin, joiden keskeinen merkitys pelotteelle myös huomioidaan selonteossa. Tarkalleen ottaen Naton pelotekyky on ydinaseista riippuvainen, sillä jos kyky vastata ydinaseiden käyttöön vastaavalla voimalla puuttuu, ydinasekiristyksestä tulisi mahdollinen väline hyökkäyssodan voittoon.

Päätös aloittaa sota Natoa vastaan edellyttäisi Venäjältä joko todenmukaista tai virheellistä käsitystä, että hyökkäyssodan päättäminen Venäjän tavoittelemiin ehtoihin olisi mahdollista. Ydinasepelotteen tehtävänä on ennaltaehkäistä sekä näiden johtopäätösten syntymistä että harkintaa, joka voisi johtaa näihin johtopäätöksiin. Käytännössä pelotteen ylläpito ja harjoittaminen on päivittäistä ja joustavaa toimintaa, joka on räätälöity vastustajien erityispiirteiden mukaiseksi.[3]

Ydinaseiden pelotevaikutuksen ylläpitäminen on ydinasepelotteen molemminpuolisen luonteen vuoksi lähtökohtaisesti haastavampaa kuin tavanomaisen puolustusvalmiuden tai maanpuolustustahdon viestiminen. Erityisen haastavaa ydinasepelotteesta viestiminen on silloin, kun se ulotetaan muiden suojaksi, kuten Natossa tehdään.[4] Ydinasepelotteesta huolehtiminen ei ole vain ydinasevaltojen vastuulla, vaan liittokunnan kollektiivisen luonteen takia jokainen liittolainen voi omilla valinnoillaan vahvistaa tai heikentää sen uskottavuutta. Pohjimmiltaan pelotteen toimivuus edellyttää Venäjän näkevän Natoa ja sen jäsenmaita katsoessaan puolustukseen valmiin ja yhtenäisen liittokunnan, joka on kykenevä ja valmis sulkemaan siltä kaikki mahdolliset tiet voittoisaan hyökkäyssotaan, mukaan lukien ydinasesuorituskyvyllään.

Ydinasesuorituskyvyn olemassaolo ei riitä pelotteen toimivuuden takeeksi, eikä edes valmius käyttää suorituskykyä itsepuolustukseen, vaan päättäväisyys kohdata suorituskyvyn käyttöön liittyvät riskit on myös kyettävä kommunikoimaan mahdollisille hyökkääjille. Menetelmiä viestintään on useita, mutta vaikuttavampia ovat konkreettiset teot. Ydinasevalloille tärkeimpiä niistä sotaharjoitukset ilmavoimilla, jotka ovat ainoa ydinasesuorituskyky, jonka toiminnan vastustaja voi helposti havaita. Tekojen puutteella on pelotetta heikentävä viesti.

Suomen puolustusratkaisun siirtyminen kansallisen pidäkevaikutuksen luomisesta liittokunnan kollektiivisen pelotteen ylläpitoon johtaa väistämättä myös muutoksiin puolustusvoimien tehtävissä. Selonteossa käsitellään useita muutostarpeita, jotka koskevat puolustusvoimien toimintaa Natossa yleisemmin. Ydinasepelotteen kannalta niistä keskeisimpiä on selontekoon kirjattu maininta pelotteen *osoittamisesta*, jonka myös lainsäädännön pitää mahdollistaa.

Millä tahansa Venäjän aloittamalla hyökkäyksellä mitä tahansa Naton jäsenmaata vastaan olisi väistämättä dramaattisia seurauksia Suomelle. Suomella on siten muiden Naton itäisen sivustan maiden tapaan pysyvä kansallinen intressi varmistaa Naton pelotteen toimivuus, kuten selonteossa todetaan. Suomen strategisen aseman ja siitä seuraavien kansallisten etujen osalta

[3] U.S. Department of Defence (2006), Deterrence Operations: Joint Operating Concept, https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA490279.
[4] Schelling, Thomas (2020[1966]), Arms and Influence, New Haven and London: Yale University Press.

vertailukohtia voi hakea Naton ydinasevalloista, joiden hallitukset ovat vuosikymmenten ajan sitoutuneet ydinasepelotteensa ylläpitoon sekä itsensä ja liittolaistensa suojeluun.